

A 2001. évi ásatási évadban 2001. július 12. és november 30. között több, mint 28 800 m² területen 1000 objektumot tártunk fel és dokumentáltunk.

BELÉNYESY KÁROLY

19. Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő

(Somogy megye) U, Kö

Az MTA Régészeti Intézete a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságával együttműködve 2000 szeptemberében kezdett hozzá Balatonszárszó délkeleti határában, az úgynevezett Kis-erdei-dűlőben az M7 autópálya tervezett csomópontjának (M7/S8) feltárásához.

Az ásatás elsődleges feladata a középkori Szárszó falu ismert és a csomópont által érintett templomának illetve temetőjének kutatása volt, de már a feltárás korai szakaszában előkerültek egy korábban nem ismert újkőkori település jelentős lelőhelyet ígérő nyomai is. A 2001. március 5. és november 30. között zajló ásatás célja az említett jelenségek párhuzamos és immár nagy felületű kutatása volt.

A templomdombot, ahol a középkori temetőt is sejtettük közel 5 méter széles és 2 méter mély árok vette körül. Ezen a zárt, feltehetően védelmi céllal körbevett területen belül, szabályos szerkezetű, sűrűn egymás mellé épített, könnyűszerkezetű épületekből és tároló vermek tömegéből álló településrészletet sikerült feltárunk. Az egymástól elkülöníthető körülbelül 8–10 „telken”, a 14–15 század folyamán 14 cölöpváz-szerkezetes, paticsfalú ház épült. Az általában 15 méter hosszú és 5 méter széles épületek egymáshoz és az erődítésárokhoz való igazodása egységes rendszerre, templom körüli erődítésre utal, amely az Erdélyből ismert, megerősített templomkörzetekkel mutat rokonságot, de a középkori Magyarország „közepén” a maga nemében egyedülálló jelenség.

Az erődítéssel párhuzamosan a 13. században épült templom körül létesült és az újkorig használt temetőben 765 temetkezést tártunk fel.

A temető területén végzett ásatás korai szakaszában kiderült, hogy az autópálya tervezett nyomvonala nem érinti a központban álló templomot, ezért ennek feltárására az adott keretek között nem kerülhetett sor. Ezt a helyzetet mérlegelve külső források bevonásával és a balatonszárszói önkormányzat támogatásával végeztük el az épület kutatását, amelynek eredményeként pontosan megrajzolhatóvá vált a 13. század elején épült és a 18. század végéig álló templom építéstörténete, illetve a település történetében játszott szerepe.

A középkori templomdomb kutatása mellett nagy hangsúlyt fektettünk a korábban ismeretlen újkőkori falu feltárására. A nagy felületek megnyitása során világossá vált, hogy nagyjából az autópálya nyomvonal-tengelyében egy korábban nem sejtett méretű neolit falu húzódik, amelynek 24 házát tártuk fel. Ezek cölöpszerkezetes, paticsfalú épületek voltak. A megmaradt cölöplyukak alapján vázukat 3 sorba rendezett oszlopok

alkották, melyeket mindkét hosszanti oldalon egy-egy sövényfal kísért. Szélességük 8–10 méter, míg hosszúságuk 12 és 25 méter között változik. Tengelyük megközelítőleg É–D irányú. Hosszanti oldalukat általában egy-egy házhossznyi árok kíséri, amelyekbe később gödörket, vermeket mélyítettek, amelyeket a mindennapi élet hulladéka töltött fel.

Ennek tanulsága szerint a mintegy 7000 éves falu lakói az ún. zselizi kultúra és az úgynevezett dunántúli vonaldíszes kultúrkör Keszthely csoportjának jellegzetes tárgyait, eszközeit használták.

A nagy mennyiségben előkerülő állatcsont mellett megjelenő nagyszámú örlőkő és a ritkaságszámba menő gabonamaradványok szerint az itt élő közösség az állattenyésztés mellett már megművelte a környékbeli földek egy részét. Kézművességük legfigyelemreméltóbb emlékei a kagylóberakással, vörös és polikróm festéssel díszített kerámiaedények. A házak között elszórtan, az egykor itt lakók 16 temetkezését is sikerült feltárunk, amelyek közül kiemelkedik egy edény- és kőeszköz-mellékletekkel eltemetett férfi és egy tengeri kagyló ékszerrel sírba helyezett kisgyermek sírja.

Ebben az ásatási évadban 36 900 m² területen közel 4000 objektum feltárását és dokumentálását végeztük el.

BELÉNYESY KÁROLY

20. Balatonszemes, Bagó-domb

(Somogy megye) U, R, Rő, A

A lelőhely (M7/S12 lh.) egy lankás domboldal D-i végén fekszik, területét a Bagó-dombi Campinghez vezető, keskeny, közel É–D irányú betonút két részre választja szét. A lelőhelyből az autópálya tervezett nyomvonalába a terepbejárás adatok alapján 21 600 m² nagyságú terület esik bele. 1999. szeptember–novemberben 9000 m²-t, 2000 tavaszán és őszén 14 400 m²-t, 2001-ben további 440 m²-t tártunk fel. A lelőhelyen a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kultúra települése, a középső rézkori Balaton–Lasinja kultúra gödrei, egy avar temető 3 sírja és egy népvándorlás kori (feltehetőleg az avar korhoz tartozó) kemence és sír, továbbá egy feltehetően római kori kerítőárok került elő.

A 2001. március 20. és 2001. április 27. közti időszakban végzett ásatással befejeztük a lelőhely feltárását. Az 1999 szeptemberétől – több, kisebb megszakítással – összesen 7 hónapon folyó munka eredményeként a dunántúli vonaldíszes kultúra telepét teljes szélességében átszelő nyomvonalon a lelőhelyből összesen 27–800 m²-t tártunk fel. Ezzel a bagó-dombi telep jelenleg a 4. legnagyobb feltárt neolitikus falu a Dunántúlon.

Az újkőkori objektumok száma a 2001. évi ásatáson több mint 100, emellett az idei évben értük el az eddig szórtan jelentkező rézkori falu (középső rézkor, Balaton–Lasinja kultúra) központi részét. A dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozó objektumok zö-

me különféle tároló-, szemétdödör, az ezek között elhelyezkedő cölöpházaknak sajnos kevés nyoma került elő a lelőhely talajadottságai miatt. Az idei anyag figyelemre méltó darabja egy nagyméretű ülő idol, mely nagyrészt épen maradt meg. A nagy mennyiségű kerámia mellett számos kőpenge is előkerült (kova és obsidián is), különleges lelet a szépen megfaragott csonttű-pár. A neolitikus falu területén összesen 6, melléklet nélküli zsugorított csontvázas sír került elő; az egyik halott testét vastag okker réteg borította.

A Balaton-Lasinja kultúra közel 40 objektumát tártuk fel, ezekből is gazdag leletanyag került elő.

A lelőhely teljes területét metsző, helyenként kettős-hármas árokrendszer kezdetben a dunántúli vonaldiszes kultúra telep árkanak tartottuk. A későbbiekben a rézkori objektumokkal megfigyelhető szuperpozíció segítségével egyértelműen bebizonyosodott, hogy az újkőkornál és a rézkornál is fiatalabb. A tavalyi évben az árokból előkerült római kori cserepek és egy idén talált bronzkarika a római kori kelteztést valószínűsíti. Az árokrendszer – melynek pontos megfelelője, feltehetően folytatása került elő a balatonszárszói lelőhelyen – talán egy római kori latifundium határát jelző kerítőárokka azonosítható.

A 2000 tavaszán előkerült avar temető újabb sírja nem került elő. Az idei szelvény Ny-i területén egy újkori tanya nyomait is megtaláltuk.

A leletanyag restaurálása az MTA Régészeti Intézetében történt, azt követően Kaposváron a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága raktáraiban helyeztük el őket.

Munkatárs: Kulcsár Gabriella.

KISS VIKTÓRIA

21. Baracs, Római katonai tábor (Fejér megye) Ró

2001. július 2–20. között folytattuk le a baracsi római katonai tábor (Annamatia) feltárásának harmadik ásatási szezonját a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK és az Intercisa Múzeum közös munkájának keretében.

Az idei ásatás során befejeztük a tábor DNy-i saroktoronyainak, illetve az É-i kapunak feltárását. A saroktoronynál egy szelvényvel feltártuk a tavalyi IV. árok K-i folytatásában a táborfalat, a trapéz és a legyező alakú toronyok K-i falait. A táborfal és mindkét toronyfal néhány kisebb falcsonktól eltekintve teljesen kiszedett volt, a 2 m széles legyező alakú tornyot a korábbi fossa betöltésére alapozták rá. A különleges trapéz alakú torony belsejében található egy vékonyabb, a toronyfallal párhuzamos falcsonk, amely talán lépcsőfeljárt lehetett. Annyi bizonyos, hogy még a trapéz alakú torony használata során visszabontották, ahogy később a toronyfalat is, amikor a legyező alakú tornyot építették. Az elplanírozási réteg felett sárga agyagos járósíntet figyeltünk meg.

Ez évben a porta principalis sinistra K-i kaputoronyát tártuk fel teljes egészében. A torony mind mére-

tében, mind szerkezetében teljesen megegyezik a tavaly feltárttal (60 cm széles falak, kiugró alapozás, 1 m-es megmaradt felmenő falmagasság, sóderes, habarcsos padlószint). A kb. 3 m széles via principalis egyosztatú volt, de megtaláltuk a torony belső sarkához épített beszűkítést is, amely a fal túlsó oldalán is megvastagodott a Ny-i toronyéhoz hasonlóan. Az út alatti kevert rétegben faragott kőtöredékeket találtunk. A táborfal belső földtöltésének szerkezete is megegyezett a tavalyival (korábbi szürkeagyagos vályogfalak felhasználásával épült). Igen fontosak az útrétegben, illetve a belső földtöltésben talált keltező értékű pannoniai szürke, Faltenbecher-, valamint festett edénytöredékek. A feltárás legfontosabb novuma volt, hogy a torony ÉK-i sarkához építve megtaláltuk a toronnyal egykorú, bár 40 cm-rel magasabban alapozott táborfalat. Különlegessége, hogy nem a várt K-Ny irányba, hanem É felé haladt, majd kb. 5 m-rel később fordult el csak K-i irányba.

Az előkerült leletanyagból a számos érem és bélyeges téglá mellett egy aranyozott bronz császárszobor töredék (ruhaerdő) érdemel említést. A bélyeges téglák közül a legfontosabb a cohors VII. Breucorum Maximiniana bélyege, utóbbi csapatkitüntető jelző eddig ismeretlen volt.

Konzulens: Pongrácz Zsuzsanna és Gabler Dénes. Az ásatáson részt vettek Thúry László régész (ÁMRK), Pataky Miklós, Fácányi Edina, valamint a PPKE BTK egyetemi hallgatói.

KOVÁCS PÉTER

22. Bácsalmás, Óalmás, homokbánya (Bács-Kiskun megye) Sza, Kú

2000 nyarán illegális homokbányászás több sírt tett tönkret az 1993 óta ismert Óalmás kora újkori temetőjében. 2001-ben – a terület régészeti védelmével kapcsolatos talajrendezés előtt – legalább a bányaperemen levő sírok mentését szerettük volna elvégezni.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és helyi támogatással megvalósuló leletmentés során további 145 rác és szarmata sírt tártunk fel. Előbbiek többnyire melléklet nélküliek voltak, de viszonylag nagy számban kerültek elő kiscsömögös bronz hajtűk és ezüst fülesgombok, továbbá néhány kauri kagyló is. Az egy sírból előkerült két pénz egyike török akcse, a másik egy 12. századi pénz utánzata volt. A helyenként jó állapotban megmaradt, szegekkel összefogott vagy ácsolt koporsóládák mellett nem ismert sírkiképzéseket figyeltünk meg: a sírfenéken középen egy, a láb felé keskenyedő, 10–20 cm mély, teknőszerű mélyedés, mely a koporsó alsó részét jelzi. Ezekben a sírokban sem szeg, sem famaradvány nem volt.

A területen levő szarmata település objektumai közül ebben az évben néhány gyér mellékletű gödröt tártunk fel.

WICKER ERIKA